

Kültürel Üretim Mekânlarında Kenti Üreten Kadınlar: Kadifekale Örneği

*

Nupelda Sibel Acat¹
ORCID: 0000-0001-9972-7100

Fatma İpek Ek²
ORCID: 0000-0002-6783-8284

Öz

Göç sırasında genellikle pasif durumda olan göçmen kadınlar, göç alanlarının kullanılması ve dönüştürülmesi söz konusu olduğunda, aktif birer özneye dönüşmektedir. Kimlik, toplumsal cinsiyet, sosyokültürel normlar ve ekonomik kaygılar kadınların mekânla ilişkisini anlamlandırmada değerlendirilmesi gereken unsurlardandır. Bu unsurlar, kadınlar için pek çok yaşamsal zorluğa yol açarken mekânsal yeniden üretimleri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, İzmir kent merkezinde önemli bir göç bölgesi olan Kadifekale, kentsel dönüşüm politikaları ile birçok akademik ve yerel yönetim temelli araştırmaya da konu olmuştur. Önceden yapılan tüm çalışmalara ek olarak bu makale, iç göçün yaşam/üretim mekânları üzerindeki etkisini ele almakta, Kadifekale ve çevresi odağında incelemektedir. İlgili yerleşimin mevcut mekânsal durumunu anlamak için kültürel kodların kökenine karşılık gelen Mardin'in özgün dokusundaki mekânsal kodlar da incelenmiş, Mardin'de yaşanan mekânsal dilin, İzmir'de yaşanan mekânsal dile nasıl dönüştüğü ve özellikle kadınlar tarafından nasıl aktarıldığı araştırılmıştır. Yöntem olarak etnografik temele oturan incelemelerde, yerinde gözlem tekniğinin yanı sıra, İzmir ve Mardin'in ilgili mahallelerinde yaşamakta olan kadınlarla yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin en önemli çıktısı, göçmen kadınların "varış" noktasındaki mekânları yeniden örgütleme ve tasarlama konusundaki örtük fakat etken rollerine dairdir. Bu çerçevede, varış ve menşe mekânların/mekânsal elemanların birbiriyle gösterdiği benzerlik ve farklılıklar, göçmenlerin kültürlerini mekânlara yansıtabilme esnekliklerine dair de önemli verilere işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, iç göç, Kadifekale, Mardin, kültür ve mekân

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Yaşar Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı,

E-mail: 21500006004@stu.yasar.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Yaşar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,

E-mail: ipek.ek@yasar.edu.tr

Women Producing the City in Cultural Production Spaces: The Case of Kadifekale

*

Nupelda Sibel Acat³
ORCID: 0000-0001-9972-7100

Fatma İpek Ek⁴
ORCID: 0000-0002-6783-8284

Abstract

Migrant women, who are generally passive during migration, become active subjects in using and transforming migration spaces. Identity, gender, socio-cultural norms and economic concerns are elements needing to be evaluated in women's relationship with spaces. While these factors cause many vital difficulties for women, they also introduce spatial reproductions. In this context, Kadifekale as an important migration region in the city center of Izmir has been the subject of many academic and local government-based studies regarding urban transformation policies. In addition to the previous studies, this article analyzes the impact of internal migration on living/production spaces, on the basis of Kadifekale and surroundings. To understand the current spatial situation of the relevant settlement, the spatial codes in the original context, Mardin, were also examined, and how the spatial language lived in Mardin transformed into the spatial language lived in Izmir, and how it was transmitted especially by women were investigated. In the studies based on ethnography as a method, semi-structured interviews were conducted with women living in the relevant neighborhoods of Izmir and Mardin, in addition to the on-site observations. The most important output of the interviews is about the implicit but active role of migrant women in reorganizing and designing the spaces at their "destination." In this framework, the similarities and differentiations between destination and origin spaces/spatial elements point to important data on the flexibility of migrants to reflect their cultures on spaces.

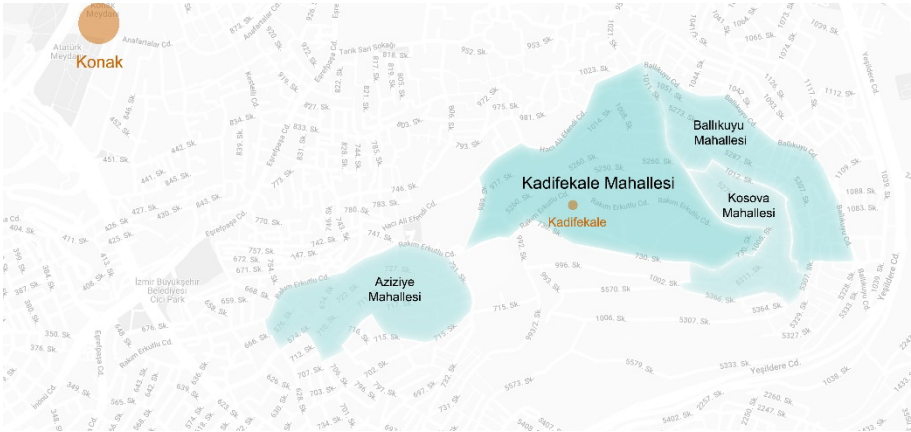
Keywords: *Migration, internal migration, Kadifekale, Mardin, culture and space*

³ Graduate Student, Yasar University, E-mail: 21500006004@stu.yasar.edu.tr

⁴ Assist. Prof. (PhD), Yasar University, E-mail: ipek.ek@yasar.edu.tr

Giriş⁵

1950'li yıllarda sanayileşme ile birlikte tüm dünyayı etkisi altına alan göç dalgasının yansımaları, Türkiye'de de gözlemlenmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999). Zamana yayılan ve izlerinin mekânlar üzerinden okunabildiği göç, canlıların bir hareketidir ve bir varış noktası vardır. Bu hareketli eylemin durak noktasına karşılık gelen varış; kalma, bekleme, devam etme, direnme, yaşama vb. eylemlerle desteklenebilecek kalıcı veya geçici bir mekânsal çerçeveyi, bir anlamda mimariyi belirler. Güçlü ve yerleşik kent kültürüne karşı kırsal kesimden gelen göçmenler, yanlarında getirdikleri kültürel, ideolojik ve ekonomik unsurlarla ayakta kalmaya çalışmış ve böylece karşılıklı olarak birbirini etkileyen ve eklemlenmiş, yepyeni bir kentsel yapı ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede makale; iç göçün kentsel ve mimari mekânlar üzerindeki etkisini ele almakta, Türkiye'nin doğusundan batısına gerçekleşen göç dalgasını İzmir-Konak ilçesine bağlı Kadifekale ve çevresinde yer alan Aziziye, Kosova ve Ballıkuyu mahalleleri (Şekil 1) odaklı olarak günümüz özelinde incelemektedir.

Şekil 1. İzmir Konak ilçesine bağlı Kadifekale, Aziziye, Kosova ve Ballıkuyu mahalleleri (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

⁵ Bu yazının ve çalışmanın detaylı bir versiyonu "Kadifekale'de Kadınların Günlük Mekânsal Pratikleri ve Göç Arasındaki İlişki" başlığıyla Yaşar Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalında hazırlanmakta olan Yüksek Lisans tezinde mevcuttur. Tezin yazım aşaması devam etmektedir.

“Küçük Mardin” olarak da adlandırılan Kadifekale hem bir adaptasyon yeri hem de kadınların katkılarıyla esneyebilen ekonomik ve kültürel bir direniş alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların kendi kültürlerine dair yaratıcılıklarını sergiledikleri mekânsal çözümleri, Kadifekale’yi hem bir ev hem de iş yeri olarak yeniden üretmektedir. Bu bağlamda yapılan araştırma, Kadifekale’de ikamet eden göçmenlerin mekân tasarım ve kullanım kültürlerine odaklanmayı planlarken toplanan verileri anlamlandırabilme noktasında hâlâ menşee kent Mardin’de yaşamakta olan kadınların yaşamsal/mekânsal pratiklerine de uzanmaktadır.

Araştırma Yöntem ve Teknikleri

Çalışma, 1990’lı yıllardan günümüze kadar, Mardinli göçmenlerin çoğunlukla İzmir, Kadifekale ve çevre mahallelerine gerçekleştirdiği göçü, kültürel ve mekânsal süreklilik ve farklılaşmalar bağlamında incelemektedir. Bir başka deyişle, İzmir-Kadifekale’de 1990’dan bu yana göç dinamiğiyle şekillenen mekânsal dönüşüm ve uygulamaların, mekân kültürü bağlamında kaynak niteliğinde olan Mardin kentine ait kültürel ve mekânsal kodlar ile birlikte okunmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda araştırma; göç edilen kentsel mekânların, insanlar ve beraberlerinde getirdikleri kültürel araçlar aracılığıyla geliştiğini ve dönüştüğünü varsaymaktadır. İlgili mekânsal verilerin eş zamanlı olarak incelenmesi için her iki bölgede de mekânsal gözlem, sakinlerle yapılacak derinlemesine ve yarı yapılandırılmış görüşmelerin gerçekleştirilmesi gerekli görülmüştür. Gündelik ve geleneksel yansımalara dikkat ederek yaşamsal, mekânsal ve kültürel kodların gözlemlenmesini içerecek çalışma için en uygun yöntemin etnografik çalışma yöntemi olacağına karar verilmiştir. Dolayısıyla bu araştırma, disiplinler arası problem tanımı ve çözüme yönelik olarak etnografik alan çalışma stratejileri kapsamında yerinde gözlem ile derinlemesine ve yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşme tekniklerini kapsamaktadır.

Çalışmanın ilk aşamasında göç kavramı, kadının bu eylemdeki rolü ve incelenen kentsel odak (Kadifekale ve çevresi) bağlamında kuramsal çerçeveyi oluşturmak adına gerçekleştirilen literatür taraması yer almaktadır. Bu kapsamda özellikle Mardin’den İzmir-Kadifekale’ye gelen göç dalgalarının zaman içerisinde izlediği dinamiğe bakılmış; göçmenlerin mekânsal beklenti yapılanışları ile yaşama, çalışma ve üretme döngülerini ele alan çalışmalar incelenmiştir (başlıca örnekler için bkz. Sevgi, 1988; Karayığit, 2005; Çetin,

2011; Bilen ve Çetin, 2012; Kavcı, 2012; Demirtaş-Milz ve Saraçoğlu, 2015; Çün, 2018). İkinci aşamada, İzmir'in 1950'lerden bu yana yoğun olarak göç alan Konak ilçesine bağlı Kadifekale, Aziziye, Kosova ve Ballıkuyu mahalleleri ile Mardin'in, İzmir'deki ilgili mahallelere göç veren Nusaybin ve Midyat ilçelerindeki Kutlubey, Barıştepe, İkitepe, Çalpınar, Toptepe, Akarsu ve Yandere mahallelerinde, insan ve mekân kaynaklarının yerinde gözlemlenmesine geçilmiştir.

Esasen ikinci aşama ile eş zamanlı yürütülen üçüncü aşamada ise ilgili bölgelerdeki kadınlarla gerçekleştirilecek derinlemesine ve yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler planlanmıştır. Söz konusu gözlem ve görüşmeler 2022 yılı Ekim ve Kasım aylarında yürütülmüş, araştırma süresince araştırmayı gerçekleştiren görüşmeci pasif kalarak objektifliğini korumuş, ancak gerekli olan noktalarda görüşmenin sadece soru ve cevap şeklinde monoton bir izlekte gitmemesi için görüşülen kadınlar, konuşmanın akışında belirebilecek ilâve yorumlarda da serbest bırakılmıştır. Keza yazarlardan biri olan görüşmecinin Mardin kökenli ve Kürtçe biliyor olması da göçmen kadınların kendisine güvenerek daha yakın davranmasını sağlayabilmiştir. Kadınlar görüşmeciyi çoğunlukla evlerine davet etmiş, bu durum da görüşmelerin daha sıcak ortamlarda yürütülebilmesini sağlamıştır. Bu sayede görüşmeci, mekânsal dönüşümlere dair yerinde gözlem yapabilme şansı da yakalamıştır. Çalışma kapsamında İzmir'de 9, Mardin'de ise 10 kadın ile görüşülmüştür. İzmir'deki görüşmeler, görüşülen kişinin temel bilgilerini, çalışma durumunu, iş türünü, yaşama ve çalışma mekânlarına ait görüşlerini almaya yönelik ve memleketi ile göç sonrası yaşadığı muhiti birlikte değerlendirmesini amaçlayan 25 soruyu kapsamaktadır. Mardin'de yürütülen ve toplamda 23 sorudan oluşan görüşmeler ise mümkün oldukça İzmir'deki görüşme sorularının içeriğine koşut olarak düzenlenmekle birlikte hem halihazırdaki mekân kullanım eğilimleri hem de göç edilmesi halinde ortaya çıkabilecek beklentiler doğrultusunda çeşitlenmiştir. İzmir ve Mardin'de gerçekleştirilen görüşmelerde kadın katılımcılara yöneltilen sorular sırasıyla Tablo 1 ve 2'de verilmiştir.

Tablo 1. İzmir'in Konak ilçesindeki Kadifekale, Aziziye, Kosova ve Ballıkuyu mahallelerinde göçmen kadınlarla yüz yüze gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmenin soruları

1	Yaşınız nedir?
2	Kadifekale'ye nereden göç ettiniz?
3	Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz?
4	Kadifekale'ye yerleşme nedeniniz nedir?
5	Hangi mahallede yaşıyorsunuz?
6	Evli misiniz? Kaç çocuğunuz var?
7	Gelir durumunuz nedir?
8	Ev içi ekonomiye nasıl destek oluyorsunuz? Evde sizden başka kimler, hangi işlerde çalışıyor? Onların da iş yerleri Kadifekale'de mi? İşlerinden memnunlar mı?
9	Kaç senedir bu işi (hangi iş ise) yapıyorsunuz?
10	İşlerinizi icra ederken özellikle seçtiğiniz mekânsal bir özellik var mı? Yoksa lokasyon seçimleri rastgele mi? Lütfen nedenleriyle belirtiniz.
11	Şehir hayatında yaşadığınız zorluklar, deneyimler nelerdir?
12	Kadifekale'de mekânsal olarak neyi değiştirmek isterdiniz? Ya da memnun olduğunuz bir mekânsal özellik var mı? Neden?
13	Berberinizde kültürünüzü de taşıdığınızı düşünüyor musunuz? Eğer öyleyse siz gelirken yanınızda ne getirdiniz? Neden bu özelliği/niteliği getirmeyi tercih ettiniz?
14	Kendinizi bir kentli olarak görüyor musunuz yoksa "Küçük Mardin" dediğiniz Kadifekale'de hala Mardin'i mi yaşıyorsunuz?
15	Memleketinize geri dönmek istiyor musunuz? Neden? Dönseniz burada edindiğiniz deneyimlerden hangisini yanınızda götürür ve memleketinizde de sürdürürdünüz?
16	Memleketinizde de aynı işi mi yapıyordunuz? Yoksa sadece günlük aktivitelerinize mi dahildi? Bundan sonra da bu işi yapmaya devam etmek istiyor musunuz? Neden?
17	Kadifekale'nin hangi mekânsal özelliği sizi bu semtte ağırlamaya yetiyor?
18	Kamusal alanda icra ettiğiniz geleneksel/kültürel pratikleriniz için özel bir alan inşası ile ilgilenir misiniz?
19	Etnik kimliğinizin göç ettiğiniz mekânları belirlemedeki etkisi nedir?
20	Kadifekale sınırları dışındaki kenti nasıl deneyimliyorsunuz? Bu kentin hangi bileşenleri size çekici, hangileri itici geliyor?
21	Kadifekale'de günlük işlerinizi yaparken kullandığınız mekânlar hangi mekânsal bileşenleri kapsıyor? Malzeme, ışık, doku, ses, koku, insan yoğunluğu, sirkülasyon, üst örtü, drenaj, aydınlatma vb. özellikler/nitelikler/bileşenler ile mekân arasındaki ilişkiler nasıl kuruluyor? En önemli özellik/nitelik/bileşen hangisi olabilir? En sorunlu özellik/nitelik/bileşen hangisidir? Neden?
22	Diğer komşularınızla birlikte çalışmayı tercih ediyor musunuz? Yoksa kendinize ayrı, sizin isteğinize göre dönüştürdüğünüz bir mekânda çalışmayı mı tercih edersiniz?
23	Farklı bir işiniz olsun ister miydiniz? Bu ne olurdu? Yapmakta olduğunuz işi, aynı mekânda ve aynı yöntemlerle/işlemlerle yapmaya devam etmek istiyor musunuz? İzmir'de başka bir muhite/semte taşınmak ister miydiniz? Bu yeni muhitte/semtte de yine aynı işi yapmaya devam eder miydiniz?
24	Çalıştığınız mekânlar evlerinize ne uzaklıkta? Çalışma mekânlarınızın evlerinizin hemen yanında konumlanmasını tercih eder miydiniz? Neden?

- 25 Kadifekale’de hafta içi ve hafta sonunda bir gününüz nasıl geçiyor? Sabahtan akşama dek, özellikle iş günlerinde ne tür etkinliklerde bulunuyorsunuz? Bu etkinlikler hangi sırayla gerçekleşiyor? Bu etkinlik zamanlarının sıralamasını değiştirmek ister miydiniz? (Örneğin çalışma saatlerinizin/günlerinizin farklı olmasını tercih eder misiniz? Neden?)

Tablo 2. Mardin’in Nusaybin ve Midyat ilçelerindeki Kutlubey, Barıştepe, İkitepe, Çalpnar, Toptepe, Akarsu ve Yandere mahallelerinde yaşayan kadınlarla yüz yüze gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmenin soruları

1	Yaşınız nedir?
2	Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz?
3	Hangi mahallede yaşıyorsunuz?
4	Evli misiniz? Kaç çocuğunuz var?
5	Gelir durumunuz nedir?
6	Ev içi ekonomiye destek oluyor musunuz? Evde sizden başka kimler, hangi işlerde çalışıyor? İşlerinden memnunlar mı?
7	Kaç senedir bu işi (hangi iş ise) yapıyorsunuz?
8	İşlerinizi icra ederken özellikle seçtiğiniz mekânsal bir özellik var mı? Yoksa lokasyon seçimleri rastgele mi? Lütfen nedenleriyle belirtiniz.
9	Bulduğunuz yerde mekânsal olarak neyi değiştirmek isterdiniz? Ya da memnun olduğunuz bir mekânsal özellik var mı? Neden?
10	Göç etmeyi düşünüyor musunuz? Lütfen nedenleriyle belirtiniz.
11	Göç etme durumunda vereceğiniz karar ne kadar etkili? Göç edeceğiniz şehrin seçimini neye göre yapıyorsunuz?
12	Eğer göç etmeyi düşünüyorsanız beraberinizde kültürünüzün hangi aracını taşırsınız? Göç ettiğiniz yerde hangi mekânsal aracın olmasını istersiniz? Neden bu özelliği/niteliği beraberinizde taşımayı tercih edersiniz?
13	Kendinizi bir kentli olarak görüyor musunuz yoksa kent sizin için bulunduğunuz mahalleden, ilçeden mi ibaret?
14	Kent hayatı ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
15	Bulduğunuz bölgenin hangi mekânsal özelliği sizi burada ağırlamaya yetiyor?
16	Kamusal alanda icra ettiğiniz geleneksel/kültürel pratikleriniz için özel bir alan inşası ile ilgilenir misiniz?
17	Etnik kimliğinizin göç ettiğiniz mekânları belirlemedeki etkisi nedir?
18	Cinsiyetinizin kamusal alanları kullanmakta bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Eğer etkiliyorsa bunu deneyimleriniz ile açıklar mısınız?
19	Bulduğunuz bölgede günlük işlerinizi yaparken kullandığınız mekânlar hangi mekânsal bileşenleri kapsıyor? Malzeme, ışık, doku, ses, koku, insan yoğunluğu, sirkülasyon, üst örtü, drenaj, aydınlatma vb. özellikler/nitelikler/bileşenler ile mekân arasındaki ilişkiler nasıl kuruluyor? En önemli özellik/nitelik/bileşen hangisi olabilir? En sorunlu özellik/nitelik/bileşen hangisidir? Neden?
20	Diğer komşularınızla birlikte çalışmayı tercih ediyor musunuz? Yoksa kendinize ayrı, sizin isteğinize göre dönüştürdüğünüz bir mekânda çalışmayı mı tercih edersiniz?
21	Farklı bir işiniz olsun ister miydiniz? Bu ne olurdu? Yapmakta olduğunuz işi, aynı mekânda ve aynı yöntemlerle/işlemlerle yapmaya devam etmek istiyor musunuz?

Eğer göç ederseniz bu yeni muhitte/semtte de yine aynı işi yapmaya devam eder miydiniz?

- 22 Çalıştığınız mekânlar evlerinize ne uzaklıkta? Çalışma mekânlarınızın evlerinizin hemen yanında konumlanmasını tercih eder miydiniz? Neden?
- 23 Hafta içi ve hafta sonunda bir gününüz nasıl geçiyor? Sabahtan akşama dek, özellikle iş günlerinde ne tür etkinliklerde bulunuyorsunuz? Bu etkinlikler hangi sırayla gerçekleşiyor? Bu etkinlik zamanlarının sıralamasını değiştirmek ister miydiniz? (Örneğin çalışma saatlerinizin/günlerinizin farklı olmasını tercih eder misiniz? Neden?)

Kadifekale yoğun bir Mardinli göçmen nüfusa sahiptir (Karayiğit, 2005; Çetin, 2011). Bu nedenle, göç dalgalarıyla yıllar boyunca şekillenen mevcut mekânsal durumu anlamak için gözlemler ve kadınlarla yapılan görüşmeler aracılığıyla, Kadifekale ve çevre mahallelerde mekânlar üzerinden sürdürülen kültürel eylemlerin yanı sıra bu kültürel kodların kökenini teşkil eden Mardin'in özgün mekânsal dokusunun incelenmesi de hedeflenmiştir. Mardin'de (menşe yer) gözlemlenen mekânsal kullanımların, Kadifekale'de (varış noktası) ne gibi dönüşümlere uğradığına dair yapılan karşılıklı okumada, dönüşümlere dair izler taşıyan referans mekânlar, çalışma ve yaşama yerleri bağlamında çeşitlilik göstermektedir. Çalışma yerleri bağlamında, kadınların kontrolünde olan midye hazırlama alanları, tandır fırınları ve tevni dokumacılığı öne çıkarken; yaşam alanlarında yine kadınların eliyle şekillenen teras/dam, avlu, balkon, tuvalet ve oturma alanlarına (yastık ve minder kullanımı) dair benzer ve farklı kullanımlar belirmektedir. Böylece, Kadifekale'deki kültürel kodlar, sosyo-mekânsal ve kültürel düzlemde okunmaya çalışılırken kadınların mekânsal pratikleri ve bu pratiklerin "varış" yerinde nasıl dönüştüğü ya da dönüşemediği makalenin temel inceleme noktasını oluşturmaktadır.

Bir metodoloji olarak etnografi, antropolojiden sosyolojiye nitel bir araştırma yöntemidir. Anahtar kavramı kültür olan etnografik araştırma yöntemi "yerel anlamların peşine düşmek" (Emerson vd., 2008, s. 155) olarak açıklanabilir. Bu araştırma yönteminde aynı kültüre sahip belli bir grup üzerinde çalışılır ve grubun günlük hayattaki deneyimleri, davranışları, dil ve kurmuş oldukları etkileşimin anlamı gözlemlenir. Bir başka deyişle çalışma, "günlük yaşamlarını sürdürürken" (Emerson vd., 1995, s. 1) insanları ve kültürlerini anlamak için saha gözlemlerine dayanır. Gözlem tabii ki tek başına yeterli değildir, bu sebeple katılımcılar ile yapılan derinlemesine ve yarı yapılandırılmış görüşmeler de araştırma yöntemini güçlendirir. Böylece, hayat hikâyesini bildiğimiz öznenin, kent ile kurduğu mekânsal etkileşimi ve ilişkiyi an-

lamak daha olası hale gelir. Bir diğer destekleyici eylem de gözlemler esnasında günlük mekânsal uygulamaların fotoğraflanmasıdır. Nitekim bu teknik, sosyal dünyanın anlaşılabilirliği ve belgelenmesi için önemlidir. Dolayısıyla çalışmanın yöntemi, içeriği gereği bahsedilen tekniklerle kurgulanmıştır.

Her iki bölgede de kadınlar ile kurulan iletişim dili Kürtçe olmuştur. Bu bağlamda dil olgusunun, mekânsal kültürün menşeyinde sürdürülebilirliği, başka yere taşınması ve göç sonrası “varış” noktasında kadınların günlük mekânsal pratikleri yeniden yaratma/tasarlama biçimleri üzerinde etken olduğu görülmektedir. Nitekim konuşma dili, göçmenlerle birlikte mekân değiştiren ve göç halinin hissedildiği ilk eylemdir. Bu sebeple yine bir dile karşılık gelen mimarlık ve mekân tasarımı/kullanımının da konuşma dili yardımıyla taşınabildiğinden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Bahsedilen unsurlar dikkate alındığında, çalışma Mardin’de yaşanan mekânsal dilin, İzmir’de yaşanan mekânsal dile nasıl dönüştüğünü ve özellikle kadınlar tarafından nasıl aktarıldığını araştırmayı hedeflemektedir.

Göç Olgusunun Ürettiği Bir Kent Mekânı Olarak Kadifekale Bir Olgu Olarak Göç ve Kadının Rolü Üstüne

Göç; insanların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesidir (Akyıldız, 2016). Göç özü itibarıyla hareketlidir ve her türlü nüfus hareketi göç tanımı içerisinde değerlendirilebilir (Adıgüzel, 2016). Söz konusu nüfus hareketleri her şeyden önce fiziksel hareketlerdir ve mekân değiştirme durumuna karşılık gelirler. Dolayısıyla göç, özünde insan ve mekân üzerinde değişim ve dönüşüme dair çok yönlü bir etkiyi de barındıran sosyal bir olgudur. Bu sosyal olgunun iki temel belirleyeni vardır: Bunlardan biri göçmen (birey) diğeri ise yapıdır (bireyi göçe yönlendiren etkenler) (Güneş, 2014). Bireylerin sınıfsal konumları ile doğrudan ilişkili olan göç; sosyal, ekonomik, kültürel ve politik gruplardan etkilenme ve yeni yaşama uyum/bütünleşme düzeylerine göre değişiklik göstermektedir. Göçü iyi anlayabilmek için sosyo-ekonomik yapıyı iyi bilmek gerekir çünkü göç, sosyo-ekonomik yapıdan bağımsız olarak gerçekleşmez (Cengiz, 2015). Bu bağlamda ekonomik nedenli göç ile siyasal nedenli göçün sosyal ve mekânsal yansımaları da birbirinden farklıdır. Nitekim göç sadece bir mekân değiştirme hareketi değildir, içerisinde gerçekleştiği sosyal yapıyı da dönüştüren önemli bir sosyal olgudur (Adıgüzel, 2016).

Öte yandan göç kapsamında değerlendirilen coğrafi hareketlilik hali uluslararası bir sınırı geçmek biçiminde olabileceği gibi aynı ülke (bir il, ilçe veya belediye) içinde de olabilir. Nitekim iç göç, *Göç Terimleri Sözlüğü*'nde şöyle yer bulmaktadır:

“Yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde insanların aynı ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine göç etmeleri. Bu göç, geçici veya daimî olabilir. İç göçmenler, menşe ülke içinde yer değiştirirler ama yine menşe ülkede kalırlar (örneğin, kırsaldan şehre göç)” (Per-ruchoud ve Redpath, 2004, s. 43).

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gerek uluslararası gerek ülkeler içersindeki iş gücü piyasası göçlerle beslenmiş, kırdan kente demografik hareketlilik artmış ve bununla birlikte göç kuramı sosyolojik çalışmaların önemli bir alanı haline gelmiştir. Everett Lee'ye (1966, s.50) göre, göç süreci itici ve çekici faktörlerden etkilenir ve bunlar dört temel başlıkta incelenebilir: a) Yaşanan yerle ilgili faktörler, b) Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, c) İşe karışan engeller, d) Bireysel faktörler. Genel olarak işsizlik, düşük gelir ve tarımda makineleşmenin artması/sanayileşme kırlar için itici faktörken kentlerdeki yüksek gelir ve istihdam fırsatları ise çekici faktörler olarak kabul edilir. Bu bilgiler ışığında göçler, Türkiye'nin doğusundan batısına analiz edildiğinde itici faktörler arasında işsizlik, yoksulluk, istihdam arayışı gibi ekonomik; can ve mal güvenliği kaygısı, terör, koruculuk sistemi, köy boşaltmaları gibi siyasal; tarımda makineleşmeye geçiş, parselizasyon, kan davası, namus cinayetleri, köylerde eğitimin yetersiz olması, evlilikler gibi sosyokültürel ve doğal afetler, çölleşme, kuraklık gibi diğer etkenler sıralanabilir. Türkiye'de kırdan kente doğru gerçekleşen kentleşme hareketi Avrupa'daki süreçten iki kat daha hızlıdır (Tekeli, 2008). Bu durum, gelişen sanayi sonucu oluşmadığı için Gideon Sjoberg (1960, aktaran Aslanoğlu, 1998, s.37), Türkiye gibi ülkelerin büyük kentlerindeki gelişmeyi “sanayileşmeye bağlı olmayan kentleşme” olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Kemal H. Karpat'a göre, sanayi olmaksızın gelişen ve böylece dönüşen kentleşme, “kent köylüleri ve yarı kentleşme” gibi kavramları da ortaya çıkarmıştır (Karpat, 2003, aktaran Adıgüzel, 2016, s.41). Sanayileşme ile uyumlu olmayan, yoğun iç göç sebepli bu tip kentleşmenin ise önemli bir sonucu vardır: Kentsel çöküntü alanları ve dolaşısıyla köydeki yoksulluğun ve işsizliğin şehrin bir bölgesine taşınması ve orada birikmesi.

1950 öncesinde göç her ne kadar sanayileşmenin bir sonucu olarak gerçekleşmemiş olsa da kentlerdeki kapitalist birikimin büyümesi ile birlikte bir

sanayi hamlesi başlamış ve sanayide çalışacak işgücü de göçü beslemeye devam etmiştir (Adıgüzel, 2016). Sevily Kaygalak (2009) kırsaldan kente göçün, mekânda eşitsiz biçimde dağıtılmış ekonomik fırsatlardan yararlanma isteği sebebiyle olabileceği gibi, devlet gibi sosyal bir otoritenin gündeme getirdiği sürgünler, iskân politikaları ve savaşlar nedeniyle de ortaya çıkabildiğini belirtmektedir. Bu sebeple genel olarak göç olgusu isteğe bağlı ve zorunlu olmak üzere iki şekilde değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2014). İsteğe bağlı yer değiştirmeler iyi bir yaşama kavuşma ve kentsel olanaklardan faydalanma isteğiyle gerçekleşir (Aktaş, 2016). İlhan Tekeli (2008) de iç göçü, zorla yerinden etmeleri değil gönüllülük esasına bağlı yer değiştirmeleri barındırıyorsa modern sanayi toplumlarının bir niteliği olarak değerlendirir. Nitekim yerinden edilme gönülsüz bir göç hareketidir. TESEV'e bağlı Ülke İçinde Yerinden Edilme Araştırma ve İzleme Grubu'nun (TESEV Araştırma Grubu) ve ülke içinde yerinden edilme ile ilgili çalışma yapan diğer grupların raporları, Türkiye'de zorunlu göç mağdurlarının büyük çoğunluğunun Kürt olduğunu göstermektedir (Kurban vd., 2008). Bu sebeple bu dönemde gerçekleşen savaş hali, çalışmanın odak bölgesi olan İzmir-Kadifekale'de de Mardinli göçmenlerle kurulan homojen sosyal yapılaşmanın etkili nedenleri arasındadır.

Öte yandan, "Küçük Mardin" Kadifekale'nin Mardinleşmesi ve Mardin olarak kalmasını sağlayacak mekânsal ve yaşamsal altyapıyı öncelikli olarak göçmen kadınların kurduğu ve sürdürdüğü iddia edilebilir. Dolayısıyla bu makalenin ana öznesi olan fakat ataerkil düzen sebebiyle göç etme eylemine, göç edilecek destinasyona ve varış noktasında hanenin nerede ve nasıl yaşayacağına/geçineceğine dair konularda karar verme aşamalarında pasif kalan kadınlar, kentin sosyokültürel varlığının ve mekânsal üretimin görünmeyen gücünü oluşturmaktadır (Mora vd., 2010). Kadınların söz konusu aşamalarındaki bu edilgen durumu, İzmir-Kadifekale özelinde de açıkça gözlemlenebileceği gibi pek çok farklı kültür ve toplumda da "kadınların bağımlı mekânsal transferi" (Momsen ve Townsend 1987, s.65) olarak nitelendirilir ve bu tanımın yaygın biçimde kabul gördüğü söylenebilir. Kadın ve erkek arasındaki ayrım biyolojik olarak cinsiyete dayalı gibi görünse de daha derine inerse toplumsal ve kültürel anlamlar içerir. Bu biyolojik cinsiyet referansı aynı zamanda kadınları pasifleştiren tüm eşitsizlikleri meşrulaştıran ataerkil bir kurgudur (Dökmen, 2015). Kadınlar, baskın ataerkil düzen sebebiyle, sahip oldukları kültürel kimlikleri ve toplumsal cinsiyetteki rolleri ile "varış" noktasını yeniden şekillendiren ve dönüştüren başat rollerinin farkında değillerdir. Nitekim hemşehrilik ve akrabalık bağları ile iç göçe katılan kadınlar, sunulduğu

şekliyle pasif, mağdur veya güçsüz değil, göç alanında aktif ve yaratıcılardır (Buz, 2009).

Ancak aktif oldukları alanın sınırları bulunmaktadır. Nitekim göçmen kadınların çoğu, göç ettikleri yerde günlük yaşamlarını yalıtılmış bir şekilde sürdürmektedir (Ataca ve Bery, 2002). Bu izolasyon durumu, mekânı sınırlamak ya da sınırlandırmak olarak düşünülürse mekânlar kadınların yaşamsal mücadele alanları olarak karşımıza çıkar. Stavros Stavrides (2010, s. 14), kısıtlı alanları bir “savaş ilanı” olarak tanımlar. Kadifekale gibi göç yerlerinde kadınların komutasında verilen yaşamsal mücadeleler, kültürel unsurlarla mekâna yeni bir kimlik kazandırmaktadır. Erkeklerin sorumluluğunda olan ve evin geçimini sağlamaya yönelik geleneksel yöntemler, kentsel yaşamda sürekliliğini koruyamadığından kadınların üretimi/üretkenliği göç mekânlarında ev ekonomisine destek verme amacıyla karşımıza çıkmaktadır (Genç ve Kara, 2016). Dolayısıyla göç kararında pasifleşen kadınlar, göç sürecinde mekânsal hareketin ve ekonomik özgürlüğün mümkün kıldığı yerlerdeki yenden üretimlerde başrol olabilmektedir. Bu süreçte kadın, kadın kimliğiyle birlikte ataerkinin belirlediği toplumsal cinsiyet düzenlemesinde daha fazla hak sahibi olmaya da başlar (Truong vd., 2014). Ancak kırsal kültürün devam ettiği gecekondu bölgelerinde (örneğin: Kadifekale, Aziziye, Ballıkuyu ve Koso) kadınlar, kayıt dışı emekleriyle çalışma hayatına katılsalar da aile içindeki rollerini ve rutinlerini devam ettirmektedir. Nitekim evin bakımı ve düzenin sürdürülebilmesi ile ilgili domestik faaliyetler, tarih içinde geleneksel ve kültürel olarak tanımlanmış eylemlerdir (Truong vd., 2014). Domestik faaliyetlerin, evde veya eve yakın ortamlardaki iş faaliyetleriyle çerçevelenmesi göçmen kadınların yaşamsal mücadelesi ve direnişini biraz daha mekâna bağlamakta; söz konusu direniş mekânını ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamda önemli kılmaktadır.

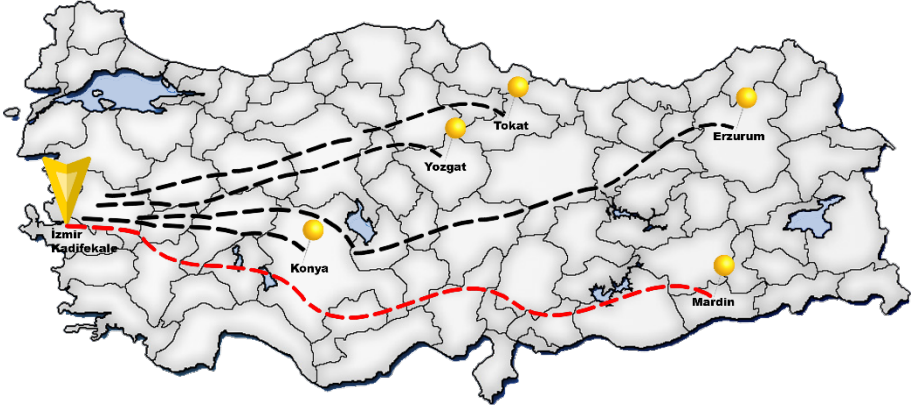
Varış Noktası Olarak Kadifekale

“Savaş, zulüm ve geçim kaygısı yüzünden geldik. Çocuklarımız buradaydı, biz de geldik. İstanbul pahalıydı, İzmir daha ucuz, eh Kadifekale en ucuzu.” [Kadifekale Mahallesi’nde yaşayan Mardin, Midyat – Toptepe / *Nebilê* (Kürtçe) köyünden Kadifekale’ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 22.10.2022]

İzmir’in en eski yerleşim yerlerinden biri olarak bilinen Kadifekale, Büyük İskender tarafından MÖ 4. yüzyılda, Yunancada “tepe” anlamına gelen Paggos üzerine kurdurtulmuş bir yerleşim yeridir (Karayığit, 2005). Yüzyıllarca

Roma ve Bizans İmparatorlukları altında gelişen Pagos tepesinin kalıcı olarak Türklerin eline geçmesi ancak 14. yüzyılda mümkün olmuştur (Karayığit, 2005). İşlevsel bağlamda, bölgede konut yapılarının yaygın görünürlüğü 17. yüzyıl civarına rastlamaktadır (Eylemer ve Memişoğlu, 2015). Osmanlı İmparatorluğu dönemi İzmir'inin Yahudi, Ermeni, Rum ve Levantenlerden oluşan kozmopolit yapısında, Kadifekale etekleri çoğunlukla Türklerin ikamet ettiği yerleşim alanına karşılık gelmiştir (Eylemer ve Memişoğlu, 2015).

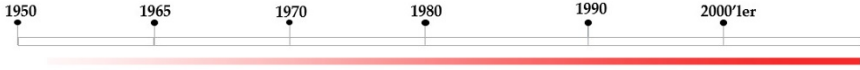
Ancak Kadifekale'nin iç göçlere dayalı tarihi, özellikle 1965 sonrasında uzanmaktadır. Bölge bu tarihten itibaren daha çok Erzurum, Konya ve Tokat'dan göç edenlere yerleşim sunmakla birlikte, 1970'lerden itibaren Mardin'den göç almaya başlamış, 1980'lerde ise Mardin kökenli göçmen sayısı baskın hale gelmiştir (Sevgi, 1988; Çetin, 2011). Diğer illerden gelen göçmenlerin birçoğu başka semtlere taşınarak yerlerini Mardinli göçmenlere bırakmıştır ve böylelikle bölgede homojen bir yapı oluşumu belirginleşmeye başlamıştır. Konak ilçesine bağlı, kentin merkezindeki bu mahalle, kente ait olmakla birlikte özellikle son 40 yıldır belli bir etnik gruba ev sahipliği yaptığı için kentle bağ kurmaya çalışan bir eklenti olarak da tartışmaların odağında yer almaktadır. Günümüzde İzmir'in bir çöküntü bölgesi olarak da kabul edilen Kadifekale'de (Çetin, 2011), Mardin kökenli göçmenler oldukça yoğun olarak yerleşmiş durumdadır (Karayığit, 2005) (Şekil 2, Tablo 3).

Şekil 2. Türkiye'nin diğer illerinden İzmir, Kadifekale'ye göç haritası (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır)

Tablo 3. Kadifekale ve çevresindeki göçmen nüfusun kronolojik yerleşimi ve zaman içerisinde artan Mardinli nüfusun gösterimi (kırmızı yoğunluğu göstermektedir)

1950	1965	1970	1980	1990	2000'ler
İzmir'in çevre sakinleri	Erzurum Konya Tokat	Mardin'den gelen göçün başlaması	Mardin Konya Yozgat İzmir'in çevre sakinleri	Mardinli nüfusu yoğun	Kentsel Dönüşüm ve Mardinli nüfusu halen yoğun

Göçmenlerin genel olarak gecekondularda ikamet ediyor olması, yapı niteliği ve altyapı imkânları bakımından yerleşimin dezavantajlı karakterine işaret etmekte ve "çöküntü bölgesi" tanımını desteklemektedir. Kentin işgücünü emme kapasitesi, göç ile kente gelen nüfusun hızına ayak uyduramadığı için de bölge bu tanımla anılmaktadır. Bir başka ifadeyle, hızlı bir şekilde gerçekleşen kentleşme, beraberinde kentlileşmeyi getirememiştir. Bu olumsuz tabloya rağmen Mardin'den gelen göçün özellikle bu bölgede yoğunlaşmasının en önemli nedenleri arasında aile ve akraba ilişkileri, kültürünü ve yaşam biçimini sürdürme gereksinimi ve aynı dili konuşmaya devam etme isteği sayılabilir. Bir başka ifadeyle, 1980'lerden itibaren ivmelenerek artan Mardin göçü, göçmenlerin köklerine ait kültür ve dili sürdürebilme avantajıyla her yeni göç eden aileyi eski dost ve akrabalarının yanında yerleşmeye sevk etmiştir. Böylelikle Kadifekale ve çevresi, bugün diğer kentlilerin "Küçük Mardin" olarak adlandırdığı göç sonrası kimliğine kavuşmuştur (Çetin, 2011, s. 66).

1950'lerden beri göç alan Kadifekale, göç olgusunu alt başlıkları ve türleri ile inceleme açısından verimli bir mahalledir. 24 Ocak 1980 tarihinde dönemin mevcut hükümeti tarafından kapsamlı ve radikal bir istikrar ile neoliberal politikalar yürürlüğe konulmuştur (Karahanoğulları, 2019). Bu ekonomik hamle 1990'ları ve 2000'leri uzun süre etkisi altına alan ve kentleşme süreci üzerinde ciddi sonuçları olan bir diğer iç göç sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemin bir diğer belirleyici göç sebebinin ise Türk Silahlı Kuvvetleri ve PKK [*Partiya Karkerên Kurdistan* (Kürtçe), Kürdistan İşçi Partisi (Türkçe)] arasındaki savaş olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim söz konusu ça-

tışmalar, bölgede yaşayan halka güvenlik endişesi olarak yansımıştır. Güneydoğu Anadolu bölgesini etkisi altına alan bu savaş hali Mardin'deki köyleri de büyük oranda etkilemiştir. Böylelikle 1990'lı yıllar öncesinde ağırlıklı olarak ekonomik sebeplerle gerçekleşen göçlere "yerinden edilme", "zorunlu göç" ve "köy boşaltmaları" gibi kavramlar eklenmiştir. 1990'lı yıllarda Kürtlerin "zorunlu göç" ve "yerinden edilme" yani köy boşaltmaları ile Batı illerine göçü, diğer göçlerden farklı olarak daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Çünkü bu yapı sosyal, kültürel ve siyasal birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda zorunlu göçün iyi okunması ve sürecin iyi anlaşılması Kadifekale'de kadınlar tarafından gerçekleştirilen mekânsal üretimi anlamak açısından önemlidir.

Zorunlu göç ve yerinden edilme sebebiyle Kadifekale'ye göç eden kadınlar, kendilerini bir kentli olarak görmemekte; keza burada doğup büyüyenler de aynı şekilde düşünmektedir. Kendilerini bir kentli olarak görüp görmediklerini sorduğumuz zaman hepsinin verdiği cevap "hayır biz Mardinliyiz" şeklinde olmuştur. Kadınlar kendilerini İzmirli olarak görmemekte ancak bunun yerine "Kaleli" (Kale; Kadifekale'nin kısaltılmış hali, Kaleli olmak buraya ait olmak) olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama iki şekilde yorumlanabilir: Birincisi kadınların kamusal alanlarla ve kentle kurduğu ilişkinin altındaki gerilime işaret eder (Tuncer, 2015), ikincisi ise politik bir kimliğe atıftır. İzmir'in diğer mahallelerinde yaşayan bireyler için de Kadifekale, politik kimliği olan bir mekândır (Demirtaş-Milz ve Saraçoğlu, 2015). Nitekim mekân tarafsız değildir, eşit olmayan güç ilişkilerini temsil eden bir araçtır ve bunu örtük bir şekilde sunar (Işık, 1994).

Evrensel ölçekte, geleneksel planlamanın altında, kent sakinleri arasında gözlemlenen ırk, etnik köken ve cinsiyete dayalı grup farklılıkları bulunmaktadır (Sandercock ve Forsyth, 2005). Her ne kadar Kadifekale'de yalnızca Mardinliler ve Kürtler yaşamıyor olsa da çoğunluğun nazarında Kadifekale ve Kürt kimliği birbiriyle özdeştir. Mardinli göçmenler için 1980'den önce ekonomik temelli olan göç hareketi, akraba göçlerine göre güzergâh belirlerken özellikle 1990'lı yıllarda hem ekonomik hem de kültürel bir yol haritası ile gerçekleşmiştir; etnisite, varış noktalarını belirlemiştir (İçduygu, Sirkeci ve Aydınğün, 1998). Kadifekale, göçmenlere kültürlerini devam ettirmeyi garantileyen uygun fiyatlı bir mahalle olarak ev sahipliği yapmış, mekân ve aidiyetin bir temsili haline gelmiştir. Ayrıca, yerinden edilen alt gelir grubu göçmenler için İzmir'de yeniden bir düzen kurmak diğer illere nazaran daha

kolay olmuştur. Bu sebeple Kadifekale, rastlantısal olarak seçilmiş bir göçmen mahallesi olarak değil kent hayatına uyumu sağlayan bir adaptasyon alanı olarak değerlendirilmelidir.

Mardinli göçmenler daha önceki göçmen gruplardan farklı olarak burada gecekondulaşmaya girmeyip evleri önceki sahiplerinden kiralamış veya satın almışlardır. Mahalle ve çevresindeki gecekondulaşmanın mekân dokusunun tarihselliği ile ilişkisi, mekânın tarihsel süreç içinde her daim dönüşüme uğramış bir olgu olması ile ilgilidir (Çetin, 2011). Kadifekale hem en eski yerleşim birimi hem de gecekondulaşmanın yaşandığı ilk mahalledir ve bu bir tesadüf değildir. Nitekim bölgenin her yeni geleni ağırlamaya yetecek bir mekânsal potansiyeli vardır ve kentin merkezinde yer alması, kente karışmayı ve dağılmayı daha kolay kılar. Alt gelir gruplarına sunduğu alanlarla Kadifekale, aldığı ve almakta olduğu göçlerle devreden bir özellik göstermektedir. Oscar Lewis'in öne sürdüğü "yoksulluk kültürü" (Lewis, 1965, aktaran Bilen ve Çetin, 2012, s.3) bu mahallede, kuşaktan kuşağa aktarılan bir durum olarak değil fakat devreden ve her yeni gelenin bir önceki kullanıcıdan devraldığı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Oğuz Işık ve Melih Pınarcıoğlu da *Nöbetleşe Yoksulluk* (2012) isimli çalışmalarında bu durumu küreselleşen dünyanın sert koşullarında kent yoksullarının kendi arasında var olmak adına kurduğu bir ortaklık olarak nitelendirmektedir. Çünkü mekân gündelik yaşam pratiklerinin bir ürünüdür. Kapitalizmin elinde metadan başka bir şey olmayan mekân; aslında üreten, üretilen, toplum tarafından yaratılan ve toplumu yaratan canlı bir alandır. Mekânın üretim tarzı; kimliğinin, toplumsallığının ve tarihselliğinin açık bir ifade biçimidir. Hemşehrilik ilişkileri üzerinden belirli bir grubu ağırlayan Kadifekale'nin "Küçük Mardin" olarak yeniden üretilmesi de tüm bu bilgiler ışığında açıklanabilir bir durumdur (Şekil 3 ve 4): "...kentli değilim Küçük Mardin'de hepimiz birbirimizi tanıyoruz, aile gibiyiz. Burada kendi kültürümü yaşıyorum, yaşıyorum." [Kadifekale Mahallesinde yaşayan Mardin, Midyat – Toptepe / *Nebilê* (Kürtçe) köyünden Kadifekale'ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 22.10.2022]

Şekil 3 ve 4. “Küçük Mardin” ya da Kadifekale, İzmir (2021, 2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Küçük Mardin—Kadifekale—kentsel yoksulluğu/yoksunluğu açısından Mardin’den farklıdır. Çünkü özellikle 1980 sonrası zorunlu göçle buraya yerleşenler, önceki gelenlerden farklı olarak yoğun bir işsizlik, güvencesiz ve sigortasız çalışma sorunlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Şafak Kaypak (2013, s. 4) bu farkı en sade biçimde şu şekilde niteler: “Kırın yoksulluğu, gizli işsizlikle seyredirken kentin yoksulluğu oldukça açık bir şekilde göz önüne gelmektedir.” Bununla doğru orantılı olarak bölgedeki yoksulluğun mekânsal tezahürü, gecekondü ve Mardinli göçmen kadınların kamusal alanlarda (mahallelerinde) icra ettikleri kültürel araçları olarak ortaya çıkmaktadır. Memleketlerindeki durumdan farklı olarak kadınlar, “varış” mekânında çalışma hayatına dahil olmuş, ev için ekmek yaparken aynı zamanda eve ekmek getiren bir özneye dönüşmüştür. Kadifekale, kadınların toplumsal cinsiyet varsayımıyla hareket etmek zorunda kaldığı bir başka mahalledir. Göçmen kadınlar—özellikle orta yaş grubu—kenti mahallelerinin içerisinde yaşamakta ve bu görünmez sınırların içerisinde kendi kültürel pratiklerini her gün yeniden canlandırmaktadırlar. Çünkü mahallelerinin dışına çıkmak için hem vakitleri yoktur (ev içi ekonomiye destek, ev işleri, çocuklar ile ilgilenmek) hem de eril tahakküm ile çizilen sınırların dışı onlar için güven hissi vermemektedir. O yüzden günlük pratiklerinin hemen hemen hepsini kendi mahallelerinde icra

ederler. Bu pratikleri icra ederken de örtük cinsiyet kodlarıyla hareket ettiklerinin bilincinde değillerdir. Bu sebeple, mekânları görünmez sınırların içerisinde üretmektedirler. 18 Ekim 2022 tarihinde Aziziye Mahallesi'nde gerçekleştirilen görüşmede "Peki cinsiyetinin kamusal alanları kullanmada belirleyici bir etkisi var mı? Bu sebeple mi işin ve yaşamın ev içerisinde gerçekleşiyor?" diye sorduğumuz zaman katılımcının verdiği cevap bu gözlemi destekler niteliktedir: "Benim için hiç böyle olmadı ben erkek Fatma'yım."

Kadifekale ve çevresinde incelenen mahallelerde yaşayanların çoğu ya akrabadır ya da aynı köyden göçmüştür. Bu nedenle birçoğu, kendilerini sadece ana dilleri ile ifade eder. Bir başka sebep ise kültürlerini ve kimliklerini yaşatma çabasıdır. Birçok göçmen örneğinde olduğu gibi kültürlerine milliyetçilik duygusu ile bağlıdırlar (Massey ve Jess, 1995). Dolayısıyla yeniden ürettikleri mahalleler bir Mardin simülasyonu hissi vermektedir. Kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olan bu kadınlar kültürel kodlarla hareket etmekte ve mekânları bu kodlarla yeniden üretip kendileri için en kullanışlı hale getirmektedirler. Sokakların dar oluşu, düğün ve cenaze töreni gibi hemen hemen tüm sosyal etkinliklerin burada gerçekleşmesi, balkonların kışlık sebze kurutmak için kullanılması, terasların tıpkı Mardin'deki gibi yatma eylemi için kullanılması, bahçede hayvan beslemek ve sebze yetiştirmek gibi birçok eylem Kadifekale'de yeniden üretilmektedir.

Kadifekale ve çevresindeki dik yokuşlar ve merdivenler, Leslie Kern'in *Feminist Şehir* (2019) kitabının "Anneler Şehri" başlıklı bölümünde de ele aldığı gibi bölgede yaşayan kadınların yaşamsal ritmine engel teşkil etmektedir. Nitekim bebek arabalarını merdivenlerde taşımak, tandır⁶ ekmeği için hazırladıkları hamurları leğenlerle omuzlarında taşımak, midye çuvallarını peşlerinde sürüklemek ve her gün bu yolları kullanarak günlük aktivitelerini yerine getirmek zor(unlu)luklardan sadece bazılarıdır. Ev içi ekonomiye Kadifekale surlarının yanında tandır ekmeği yaparak destek olan bir göçmen kadın, günlük aktivitelerini nasıl bir mücadele alanına çevirdiğini aşağıdaki sözlerle belirtmiştir:

"Keşke güzel bir çalışma olsa burada, Kadifekale'yi güzelleştirseler yokuşlarını, merdivenlerini bizim de kullanabileceğimiz şekilde düzeltse. Memnuniyetim işimin evime yakın olması, kiranın düşük olması. Ayrıca hem evim

⁶ Tandır fırınları Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kullanılan geleneksel kapalı ocaklardır. Kimi bölgede yere çukur açılarak kullanılır kimi bölgede derinliği 1m olacak şekilde, özel killi toprak karışımı ile şekil verilir. Daha fazla bilgi için bkz. Çün (2018).

hem de iş yerim burası. Ekmeğimizi çıkarıyoruz burada. Çok zor ama bu zorluğu kabul ediyoruz, kendimiz için daha yararlı hale getirmeye çalışıyoruz mecburuz.” [Kadifekale Mahallesinde yaşayan Mardin, Nusaybin / Nisêbîn (Kürtçe) – Akarsu / Stilîlê (Kürtçe) köyünden Kadifekale’ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alımtır, 22.10.2022]

Kadınların kent ile kurduğu mekânsal deneyimleri evden dışarı çıkınca başlar (Tuncer, 2015). Ancak evden dışarı çıkan kadınlar için Kadifekale ve çevresi, kent ile kadınlar arasında yer alan görünmez bir kapıya sahiptir; kadınlar yine bir eşiktedir (Şekil 5). Alışlagelen kamusal alan ile erkek ve özel alan/ev ile kadın özdeşleşmesi burada başkalaşıma uğramakta, Kadifekale ve çevresi kamusal alan iken pratikte kadınların özel alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölge kadınlarının mekânla kurduğu ilişkiler ve pratikler neticesinde mahalle, büyük bir “ev”e dönüşmüştür. Dolayısıyla toplumsal ve kültürel kodlarla hareket etmek zorunda kalan kadınlar için Kadifekale ve çevresindeki mekânsal (yeniden) üretim, İzmir’in diğer mahallelerine nazaran daha olasıdır.

Şekil 5. Bir eşik mekân olarak Kadifekale, İzmir (2021) (Acat fotoğraf arşivi)

Küçük Mardin’de Mekânsal Üretim

“Dilimi getirdim kendimle zaten Türkçe hala bilmiyorum. Çünkü kültürümü yani dilimi yanımda taşımam gerekiyordu kaybetmek istemem kültürümü. Tandır ekmeğini getirdim ayrıca o da bizim mesleğimiz.” [Kadifekale Mahallesi’nde yaşayan Mardin, Midyat – Toptepe / *Nebilê* (Kürtçe) köyünden Kadifekale’ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 22.10.2022]

Kentsel deneyim ataerkil cinsiyet normlarından ve güç ilişkilerinden bağımsız değildir. Tovi Fenster (2002) ataerkil kültürün kadınları kentsel mekân ve kurumlarla kurdukları ilişkide dezavantajlı hale getirdiğini belirtir. Buna somut bir örnek olarak Kadifekale bölgesinde yaşayan erkeklerin çoğunun mahallenin dışındaki yerlerde çalışıyor olması sebebiyle mekânın dönüşümü ve üretiminin kadınların kontrolünde olmasını verebiliriz. Bu nedenselliğin bir diğer göstergesi ise ihtiyaç sahibi hanelerde kadınların genel olarak beraberlerinde getirdikleri kültürel araçlarını kullanırken yaşadıkları mahallenin çeperinden çıkmaması, dolayısıyla kenti mahallelerinden deneyimleyerek ev içi ekonomiye destek olmalarıdır. Kadifekale örneğinde olduğu gibi mekân ya da “yer” farklı kültürel ilişkilerin üst üste bindiği bir konuma işaret eder ve bir yaşam duygusu üretir. Bir başka deyişle bu anlamlandırma, aidiyet ilişkisi ile birlikte mekânı bir yere dönüştürür (Rose, 1995). Özel olarak kadınların deneyimlerinden yola çıkıldığında bu mahalle ya da “yer” sosyolojik olarak mekân ve aidiyetin sembolüdür: “18 yaşından beri hep aynı evde, aynı mahallede ve aynı semtteyim. Aynı komşularla aile gibi olduk Kadifekale evim gibi...” [22.10.2022 tarihinde Kadifekale Mahallesi’nde yaşayan Mardin, Nusaybin / *Nisêbîn* (Kürtçe) – Akarsu / *Stilîlê* (Kürtçe) köyünden Kadifekale’ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır].

Kadifekale’de tevni⁷ dokumacılığı yaparak ev içi ekonomiye destek olan kadınlar, bu katılımcı kültürü surların hemen yanında yeniden üretmeye çalışırlar. Kültür üretimi de tıpkı diğer düzenlemeler gibi kentseldir ve kaçınılmaz olarak toplumsal cinsiyet ilişkilerinden bağımsız değildir (Alkan, 2003). Kültür ve gelenek hangi zamanda olursa olsun mutlaka kendisine bir rol bulmaktadır. Gelenek, rutin ve sürdürülebilir olması bağlamında derin anlam-

⁷ “Tevni-Tavni” olarak bilinen dokuma türüdür ve yer tezgahlarında yapılır. Dokuma tezgâhları Türkiye’nin birçok bölgesinde aynı özelliktedir ancak farklı isimlerle bilinirler. Daha fazla bilgi için bkz. Kavcı, (2012).

lara sahiptir; durağan değildir. Bu bağlamda geçmiş, bugün ve geleceğin içerisinde mekândan ayrılmayan gelenek, zaman boyunca kendisine bir yer bulur ve sürekliliğini yeniden kurar (Giddens, 1990). Kültürü ve geleneği iyi anlamak, cinsiyetlere biçilen rolleri daha iyi kavramanın yanı sıra bu rollerin hangi temellere dayandığını ve mekânsal karşılıklarını daha net görmeyi de mümkün kılmaktadır.

Bu sebeple araştırma kapsamında Kadifekale ve çevre mahallelerinde 9 kadın ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerin, bugünün Kadifekalesi'nin hangi kültürel öğeler ile nasıl üretildiğini/üretilmeye devam ettiğini daha anlaşılır hale getirmesi umulmaktadır. Görüşmeler neticesinde edinilen verilere göre, Kadifekale'deki göçmen profili Mardin'in Nusaybin, Midyat ilçeleri ile Kutlubey, Barıştepe, İkitape, Çalpınar, Toptepe, Akarsu ve Yandere mahallelerine işaret etmiş, göçün çoğunlukla bu mahallelerden gerçekleştiği anlaşılmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Kadifekale ve çevresindeki mahallerde yaşayan Mardinli göçmen kadınların profili

	Yaş	Memleket	Göç Yeri	Göç Nedeni	Memlekette Çalışma Durumu	Göçünde Geçim Kaynağı	Getirilen ve Kültürel Araçlar	Mekânsal Araçlar
K1	52	Nusaybin	Aziziye	Geçim kaygısı, eşin kararı	Ev hanımı	Kendi terasında midyecilik	Dil, teras, tandır fırını, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü.	
K2	35	Midyat, Barıştepe	Aziziye	Geçim kaygısı, eşin kararı	Ev hanımı	Midyecilik, evden tekstil işçiliği	Dil, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü, tuvalet gibi ıslak hacimlerin evin dışında çözülmesi.	
K3	37	Nusaybin, Kutlubey	Aziziye	Geçim kaygısı, aile büyüklerinin kararı	Çalışmıyor	Midyecilik, tekstil işçiliği	Dil, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü.	
K4	76	Ömerli, İkitape	Kadifekale	Zorunlu göç, yerinden edilme	Hayvancılık	Tandır ekmeği, hayvancılık	Dil, hayvancılık, tandır fırını, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü.	
K5		Nusaybin, Kutlubey		Sağlık, Aile büyüklerinin kararı	Çalışmıyor	Tekstil ürünleri satışı	Dil, teras, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü.	
K6	44	Midyat, Toptepe	Kadifekale	Zorunlu göç, savaş	Ev hanımı	Tandır ekmeği	Dil, tandır fırını, ıslak hacimlerin avluda çözülmesi, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü.	

K7	55	Nusaybin, Akarsu	Ballıkuyu	Evlilik	Çalışıyor	Tevni dokumacılığı	Dil, tevni dokumacılığı, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü.
K8	45	Midyat, Toptepe	Kosova	Zorunlu göç, savaş	Hayvancılık, aile işi	Hayvancılık	Dil, hayvancılık, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü.
K9	40	Midyat, Çalpınar	Kosova	Zorunlu göç, savaş	Çalışıyor	Tandır ekmeği	Dil, tandır fırını, yastık, minder, yerde yemek yeme kültürü.

Ancak Mardin'deki söz konusu mahalleler mekânsal olarak incelendiğinde bütünlüklü bir mekânsal dilin öne çıktığı görülmektedir. Yani Mardin'deki göç veren tüm mahalleler hâlâ Mardin'dir. Ancak İzmir'de göç alan her mahalleyi Mardin diye nitelemek doğru olmayacaktır. Nitekim İzmir kentinde pek çok farklı göç/göçmen katmanına rastlanabilir. Bu bağlamda Mardin kökeninin en fazla okunabildiği mahallelerin başta Kadifekale olmak üzere çevresinde yer alan Aziziye, Kosova ve Ballıkuyu mahalleleri olduğu görülmektedir. Ancak Kadifekale bölgedeki en köklü göç tarihine sahip yerleşim olduğundan bölgede Mardin'den göç alan diğer tüm mahalleler için de günlük konuşmada "Kadifekale" ifadesi kullanılmaktadır. Mardin'de göç veren mahalleler, Kadifekale ile Mardinli olma kimliği çerçevesinde birleşmiş ve bu mahalleyi çevre mahallelerle birlikte Mardinleştirmiştir. Dolayısıyla ölçüsel bağlamda olmasa da kimliksel bağlamda Kadifekale ile Mardin birbirine muhatap olabilmektedir. Tüm bu gözlemlerden hareketle Tablo 5'te yer alan veriler, kadınların mekânlara müdahalelerini gözlemek için Kadifekale, çevresi ve Mardin'de (yukarıda adı geçen semt ve mahallelerde) gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde oluşturulmuştur.

Tablo 5. Kadifekale ve Mardin karşılaştırması bağlamında kullanımı değişen ve değişmeyen mekânsal elemanlar ve kültürel öğeler

	Mardin	Kadifekale
Midye Alanları	Mardin'de midye kültürü bulunmamaktadır.	Geçim kaynağı, geleneksel mutfak alışkanlığı olan iç pilav yemeği ile ilişkilidir. Bu pratik için avlular ve teraslar kullanılmaktadır.
Tandır Fırını	Domestik bir özelliği vardır, hemen her mahallede mutfak ek bir alanı gibi hizmet veren ortak fırınlar bulunmaktadır.	İş yeri olarak kullanılmaktadır. Çoğu göçmen kadın belirli saatlerde ortak fırınları kullanmaktadır.

Tevni Dokumacılığı	Geçim kaynağı olarak yapılan bu kayıt dışı iş, atölyelerde, evlerin avlularında ve teraslarında icra edilmektedir.	Geçim kaynağı olarak yapılan bu kayıt dışı iş, Kadifekale surlarının hemen yanında belli bir alanda yapılmaktadır.
Teras/Dam	Yazın uyku alanı, kış mevsimi hazırlığı için sebze kurutma ve salça yapma mekânı olarak hizmet vermektedir.	Bazı evlerde Mardin'deki işleyle kullanılırken bazılarında midye dolması ve tandır ekmeği yapımı için hizmet vermektedir.
Avlu	Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştirmek için kullanılmaktadır. Ayrıca tandır fırınları için de alan sağlamaktadır.	Büyükbaş ve küçükbaş hayvanın yanı sıra sebze ve meyve yetiştirmek için de alan sağlamaktadır.
Balkon	Çok yaygın bir kullanımı yoktur.	Mardin'deki avlu yapılarının işlevlerini yerine getiren bir eklenti olarak kullanılmaktadır.
Tuvalet	Tuvaletler genellikle evin dışında, avluda yer almaktadır.	Avluda hala tuvaletler bulunmaktadır. Bazı haneler, balkonlarının bir bölümünü tuvalete çevirmiş durumdadır.
Yastık, Minder	Evlerde ve sokaklarda oturma işlevine yönelik hizmet vermektedir.	Mardin'deki kullanıma benzer şekilde, evlerde ve sokaklarda oturma işleviyle kullanılmaktadır.

Kentler arası kültürel süreklilik ile farklılıklara, mahalle ölçeğinde bakacak olursak Kadifekale ve çevresinde ikamet eden kadınların mahalleleri ile kurdukları ilişkilerin, geçim ve komşuluk ilişkileri temelinde olduğu söylenebilir. Ailelerin geçimlerini sağlamaya yönelik en görünür mekânsal pratiklerinden biri, mahallenin kimliğiyle de bütünleşmiş olan midye ve tandır ekmeği üretimidir. Kayıt dışı olarak sürdürülen midye dolma hazırlama işini kadınlar genellikle evlerinin avlularında veya teraslarında gerçekleştirmektedir. Denizden çıkarılan midye sabah 06.00-07.00 sularında, erkekler tarafından taşınarak mahallelere getirilip kadınlara teslim edilmektedir. Nitekim temizleme ve pişirme eylemi tümüyle kadınlara aittir. Dolayısıyla mekânın dönüşümü, memleketlerinde ev hanımı iken göç mekânında mahallelerinin çeperinde çalışma hayatına katılan bu kadınların işlerini kolaylıkla yerine getirmeleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Görev tanımı değişen kadın artık edilgen değil etkindir.

Gerçekleştirilen görüşmelerden birinde 35 yıl önce Mardin-Nusaybin'den göç eden ve Kadifekale'de midye dolma işi yapan kadın katılımcı, evini bir önceki kullanıcıdan satın aldığını, sonrasında teras ekleyerek kendisine bir çalışma alanı oluşturduğunu söylemiştir (Şekil 6 ve 7). Tüm bu eklentilere

kendisinin karar vererek uyguladığını söyleyen katılımcının terasında aynı zamanda bir tandır fırını da bulunmaktadır ve ekmeği kendi hanesi için yapmaktadır. Genellikle avlularda görmeye alıştığımız tandır fırınları bu hanede İzmir manzarasına karşı konumlandırılmıştır. Evi bu işi yapmaya uygun olmayan kadınlar, ataerkil sınırlar içerisinde (çünkü eşin veya babanın rızası alınmaktadır) mahallelerde, evlerine yakın kurulan atölyelerde, yevmiye usulü çalışmaktadır (Şekil 8 ve 9). Kadınlar için ancak kadınlık (biyolojik referanslar ile atfedilen sosyal statü) üzerinden belirlenen sınırlarda mekân (*space*) açılmakta ve yer (*place*) üretilmektedir. Çalışma saatleri kadınların ev içi sorumluluğuna göre farklılık göstermektedir. İşini bitiren kadın, asıl görev tanımı olan ev hanımlığına kaldığı yerden devam etmektedir. Çalışma mekânlarını kadınlar için çekici kılan en önemli faktör, bu mekânların evlerine yakın olması, hatta aynı mahalle içerisinde konumlanmasıdır.

Şekil 6 ve 7. Çalışma alanı olarak teras kullanımı, İzmir, Aziziye (2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Şekil 8 ve 9. Günlük ortalama 7 kadının çalıştığı midye atölyesi, Aziziye (2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Kadifekale’de dönüşümü en çok göze çarpan mekânsal eleman tandır fırınlarıdır. Çünkü neredeyse direkt olarak taşınmış, ancak kullanım açısından başkalaşıma uğramıştır. Domestik bir kullanımı olan fırınlar, Mardin’de mutfağın bir elemanı olarak hizmet verirken İzmir’de kadınları çalışma hayatına dâhil eden bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Mardin’deki tandır fırınlarının “mutfığa ait bir eleman” olarak tanımlanmasının nedeni, bir kısmının evlerinin avlularında yer alması (Şekil 10) bir kısmının da her mahallede belirli aralıklarla inşa edilmiş olmasıdır (Şekil 11). Fırınlar ile evler arasındaki mesafe de çok kısadır. Dolayısıyla fırınlar Mardin’de ve Kadifekale’de yapısal olarak aynı (genişlik, yükseklik, derinlik) fakat kullanım açısından farklıdır. Bu farklılığın nedeni, kent yaşamıyla birlikte sosyoekonomik kaygıların artmasıdır. Mardin’de tandır fırını aile bireyleri için kullanılırken Kadifekale’de eve ekmek getirmek ve ev ekonomisine destek olmak için kullanılmaktadır. Tandır fırınının Kadifekale’de işlevsel olarak metamorfoza uğradığı söylenebilir. Nitekim artık bir iş yerine dönüşmüştür. Fırının işlevinin değişmesiyle birlikte kadınların hayatında da bazı şeyler değişmiştir; her ne kadar kültürlerini korumaya çalışsalar da kültür de değişebilir, adapte olabilir. Nihayetinde diyalektik bir ilişki içerisinde olan toplumsal ilişkiler ve mekânsal pratikler, karşılıklı etkileşimle toplumsal mekânı oluşturur.

Şekil 10. Tandır fırını, Mardin, Midyat-Kutlubey (2022) [Tinate (Kürtçe)] (Acat fotoğraf arşivi)

Şekil 11. Tandır fırını, Mardin, Nusaybin (2022) [Nisêbin (Kürtçe)] (Acat fotoğraf arşivi)

Çalışma hayatına dâhil olduğunun bilincinde olan kadınlar, bu fırınları tıpkı bir iş yeri gibi düzenlemektedirler. Tandır ocaklarının üç tarafını muşambalarla kaplayıp mekân olarak tanımlamakta; etraflarına eşyalarını koyabilecekleri dolaplar, dinlenebilecekleri tabureler yerleştirerek bu ocakları evin mutfağı gibi işlevlendirmektedirler. Tandır fırınlarının inşası ile erkekler uğraşmaktadır ancak evlerde olduğu gibi fırınların kullanımı ve mekânın düzenlenmesi kadınlara aittir (Şekil 12 ve 13). Kadifekale ve Mardin'deki tandır fırınlarının bir diğer ortak noktası her iki mekânın da kadınlar için toplanma alanı olarak kullanılıyor olmasıdır. Bu bağlamda, tandır fırınları aynı zamanda sosyalleşme mekânlarıdır (Şekil 14 ve 15).

Şekil 12 ve 13. Tandır ekmeği yapan göçmen kadın ve mobilya parçaları, plastik malzemeler ile düzenlediği fırını, Kadifekale (2021) (Acat fotoğraf arşivi)

Şekil 14. Tandır fırını, İzmir, Kadifekale (2021) (Acat fotoğraf arşivi)

Şekil 15. Tandır fırını, Mardin, Nusaybin (2022) [Nisêbîn (Kürtçe)] (Acat fotoğraf arşivi)

Bir diğer önemli konu, Henri Lefebvre'nin (1968) dikkat çektiği "Kent Hakkı" kadınlar tarafından ekonomik ve sosyolojik kaygılarla, kapitalist otoritenin ötesine geçerek yaratılmıştır. Bu göçmen kadınlar, kentteki otoriteleri yok sayarak ve bölgedeki geçmiş uygulamalarını çıkarları doğrultusunda uyarlayarak bu hakkı elde etmişlerdir. Zira bölgedeki bazı tandır fırınları belediye tarafından yapılmaktadır. Kadifekale mahallesinde, surların hemen yanında bulunan yedi adet tandır fırını tüm tartışmalara rağmen varlığını kadınların kontrolünde devam ettirmektedir. Kürt kadınları, güçlenme ve güçlendirme stratejilerini kullanarak kendilerine alan yaratmakta ve etnik kimliklerine bağlı kalarak aktif bir şekilde kendilerini yeniden tanımlamaktadırlar (Mengünoğul, 2006). Mardin'den gelen göçmenler aracılığıyla Kadifekale'nin simgesi haline gelen tandır fırınları da somut olmayan kültürel mirasa işaret etmektedir (Çün, 2018).

Tandır gibi mekânda kolayca gözlemlenebilecek bir diğer göçmen pratiği olan el emeğine dayalı tevni dokumacılığı da Kadifekale'nin ana giriş kapısının hemen yanındaki alanda icra edilmektedir. Memlekette de geçim kaynağı olarak görülen bu eylem; amacı, işlevi ve yapısı korunarak Kadifekale'ye getirilmiştir. 50 cm eninde ve yaklaşık 10 m uzunluğunda olan bu tezgahların kurulabilmesi için geniş bir alana ihtiyaç vardır. Bölgedeki gecekonducular bu iş için yeterli alana sahip değildir. Bu sebeple kadınların evlerine yürüme mesafesinde olan Kadifekale, çevresinde bir başka kültürel pratiği daha yeniden üretmeyi mümkün kılmıştır (Şekil 16).

Şekil 16. Kadifekale çevresinde tevni dokumacılığı, İzmir (2021) (Acat fotoğraf arşivi)

Mimari ölçekten dolayı yanlarında taşıyamadıkları kültürel araçları Kadifekale'ye uyarlayan hanelerde en çok göze çarpan değişim, Mardin'deki teras (dam) ve avlu kullanımının bu göçmen mahallesinde avlusuz, terası olmayan evlerde balkonlara uyarlanması, balkonlar aracılığı ile devam ettirilmesi olmuştur. Mardin'de incelenen birçok köyde tuvaletler avlularda çözülmüştür (Şekil 17). Yazın yatma eylemi, kışlık sebze kurutma ve salça yapma işi ise teraslarda gerçekleşmektedir. Kadifekale çevresinde yıkılmayan bazı bölgelerde bu gelenek devam ettirilirken (Şekil 18) aşağı doğru kentin merkezine yaklaştıkça ıslak hacmin ya balkonlarda (Şekil 19) ya da evin içerisinde çözüldüğü görülmektedir.

Şekil 17. Tuvaleti avlusunda olan bir köy evi, Mardin, Nusaybin [Nisêbîn (Kürtçe)] – Akarsu [Stilîlê (Kürtçe)] (2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Şekil 18. Tuvaleti ve tüm ıslak hacimleri avlusunda bulunan bir gecekondü, İzmir, Kadifekale (2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Şekil 19. Tuvaleti balkonda olan bir gecekondu, İzmir, Kadifekale (2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Kadifekale’de gerek hane bazında gerekse kamusal mekânda yapılan incelemeler, araştırmanın birbiri ile ilişkili iki veri etrafında gerçekleşmesi gerekliliğini göstermiştir: Birincisinde mahalle ve çevresindeki üretim mekânları, kültürel ve sosyal kodların göçünün okunduğu mekânlar olarak yorumlanabilir. Çünkü Mardin’deki temel mekânsal tasarım kodlarının, yer yer farklılaşsa bile Kadifekale’de belli bir düzeyde devam edebilmiş olduğunu göstermektedir. İkinci veriye göre ise bu devamlılık, kadınların sosyo-kültürel yaşamın mekândaki yeniden üretiminde örtük ancak etkin rollerini de kanıtlamaktadır. Kadifekale’de ve Mardin’de kadınlara yöneltilen birbiri ile ilişkili sorularda neredeyse hepsinden aynı cevapların alınmış olması ve bu cevaplara koşut olarak beliren hanelerin mekânsal kullanımındaki benzerlikler bu savı güçlendirmiştir (Şekil 20 ve 21).

“Eğer göç etseydik mutfağımıza, yöremize ait şeyleri götürürüz. Biz de Kadifekale’deki kadınlar gibi tandır ekmeğimizi yapmaya devam ederiz. Yabancılık hissetmemek için düzenimizi devam ettirirdik mesela biz burada yerde oturuyoruz oraya da minderlerimizi, yastıklarımızı götürürdük, yerde yemek yemeye devam ederdik.” [Mardin, Nusaybin / Nisêbîn (Kürtçe) – Yandere / Hatxê (Kürtçe) köyünde kadın katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmeden alınmıştır, 07.11.2022].

Şekil 20. Yerde oturma kültürünü gösteren yastık ve minderli mekân çözümü, Mardin, Nusaybin [Nisêbin (Kürtçe)] – Yandere [Hatxê (Kürtçe)] (2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Şekil 21. Yerde oturma kültürünü gösteren yastık ve minderli mekân çözümü, İzmir, Kadifekale (2022) (Acat fotoğraf arşivi)

Mardin’deki görüşmelerde yer alan katılımcının bu sözleri, diğer katılımcıların cevaplarıyla benzerdir ve bu cevap Kadifekale’de kadınların kontrolünde gerçekleşen ve göçmen toplumunun yeniden inşası olarak yorumlanabilecek mekân üretimlerini anlaşılır kılmaktadır. Bölgedeki göçmenler, yarılarında kolaylıkla taşıyabilecekleri ve kültürlerini sürdüren mekânsal çözümlerle göç etmişlerdir ya da onları yeniden üreterek mekân dönüşümlerini gerçekleştirmişlerdir:

“Tabii ki ben de dilimi getirdim ve kendimle her yere taşıyım. Yemeklerimi getirdim bir de yerde yemek yeriz hâlâ biz masa kullanmayız. Ha bir de yerde otururuz biz minderler, yastıklar yerdedir. Sadece diz, bacak ağrısı çeken misafir gelirse diye bir koltuk takımım var misafir odamda, o kadar.” [Aziziye Mahallesinde yaşayan Mardin, Midyat – Barıştepe / Selhe (Kürtçe) köyünden Kadifekale’ye yerleşmiş göçmen kadınla gerçekleştirilen görüşmeden alıntıdır, 18.10.2022].

Görüşme notları ve bunlara koştut olarak kadınların kontrolünde üretilen mekân örnekleri de göstermektedir ki insanlar diğer nesnelere ile kurdukları aidiyet ilişkisi gibi yaşadıkları mekânlarla da bir ilişki kurarlar; kimliklerini

yeniden inşa edecekleri, kendilerine göre anlamlı alanlar yaratırlar (Göregenli, 2013, s. 183). Çünkü “varış” yerindeki yeniden üretimlerle kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olan göçmenlerin, kimliklerini yeni bir ortamda var etme çabası, Kadifekale ve çevresinde keskin bir şekilde hissedilmektedir. Bir diğer ifadeyle Mardinli göçmen kadınlar, Kadifekale’ye gelirken anlam yükledikleri nesnelere ve mekânları da yüklenmiş, kültürlerini yeni mekânlarda yeniden üretmek üzere göç etmişlerdir.

Değerlendirme ve Sonuç

Kadifekale ve çevresi, kent mekânındaki deneyimlerin toplumsal koşullara göre farklılık gösterdiğinin somut bir örneğidir. Nitekim burada kadınların kent ile kurdukları mekânsal ilişki, yaş, etnisite, sınıf ve sosyal statüye bağlı olarak benzeşip farklılaşabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak benzerlik ve farklılıklar, bölgede yeni mekânsal uygulamaları ve üretimleri de beraberinde getirmiştir. Görüşmelere katılan göçmen kadınların birçoğu kent hayatını Kadifekale ve çevresinde deneyimlerken kent hayatının yoğun, karmaşık, kalabalık ve değişken yapısını günlük mekânsal pratiklerinde tekrar etmektedirler. Kent kadınları tedirgin ederken bu kentin bir parçası olan mahalleleri onlara güven vermektedir. Çünkü mahallelerindeyken kontrol ellerindedir. Bu sebeple kadınlar için Kadifekale fiziken İzmir’e ait bir mahalleyken sosyolojik olarak kent ile çekimser ilişkide olan güçlü bir mekânsal üretim alanıdır. Bu üretim alanı, toplumsal cinsiyet ve mekân denilince biyolojik cinsiyet referanslı sosyal statüleri ile ilişkili olan kamusal alan ve özel alan ayrımının çok katmanlı ve karmaşık yapısını bir kez daha gözler önüne sermektedir. Ev kavramsal olarak genişlerken sokağı içerisine alıp mahallelerin çevresine dayanmaktadır. Bu genişleme şu iki soruyu ortaya çıkarmaktadır: Kadifekale ve çevresindeki mahallelerde kamusal alan özel alana mı dönüşmektedir? Veya kadınların aktif kullanım aracılığıyla, kamusal alanları ele geçirdiği iddia edilebilir mi? Her iki sorunun cevabı da kadın özelliğinin “ev” ile kurduğu ilişkide saklıdır. Nitekim Kadifekale göçmen kadınların yaşamsal direniş alanına dönüşmüştür. Dolayısıyla esasen Kadifekale yer yer domestikleşmiş, özel yaşam mekânları kadınları ve onların aracılığıyla ailelerini hayata bağlayan sosyal ve yaşamsal ağlara evrilmiştir, kent mekânı eve dönüşürken evler kentsel tutunma noktalarını teşkil etmiştir.

Bu yaşamsal direniş alanında kadınlar kendi üretim pratikleri üzerinden önce mekânları ardından tüm mahalleyi ve kent dokusunu dönüştürecek

güçte bir mekânsal üretim işini gerçekleştirmektedir. Kendi kültürlerini yeniden üretip sürdürürken mevcut mekânları da üretim sürecine dâhil etmektedirler. Dolayısıyla üretim sadece mekânsal düzeyde değil sosyal ve kültürel düzeyde de gerçekleşmektedir. Kadifekale ve çevresindeki “Kale” kimliğini sahiplenen mahalleler (Kosova, Aziziye, Ballıkuyu) hem geçim sağlayacak ürünlerin hem sosyal ve kültürel kimliğin hem de mekânsal niteliklerin yeniden üretildiği, mahalle ölçeğine yayılan bir üretim evine dönüşmüştür.

Extended Abstract

Women Producing the City in Cultural Production Spaces: The Case of Kadifekale

Migration as a spatial and temporal phenomenon refers to the movement of living things and has a destination. The destination or “arrival” determines a static spatial context, in the sense of architecture. Against the strong and settled urban culture in the arrival point, the migrants especially from the rural areas bring with them their cultural and ideological living manners and try to survive in the arrived location. Thus, a brand-new multi-layered urban structure, whose layers are mutually influencing each other, emerges gradually.

Women feel and experience the compelling consequences of migration more intensely. The migrant women, who are generally passive during the migration process, become active subjects in using and transforming the migration spaces at the arrival points. Identity, gender, sociocultural norms, and economic concerns are the primary elements needing to be evaluated in women’s relationship with the migrated spaces. While these factors cause many vital difficulties for women, they also inspire women to produce in spatial regard. In this context, the Kadifekale neighborhood as an important migration destination in the city center of Izmir has been the subject of many academic and local government-based studies regarding urban transformation policies.

In this framework, the scope of this article focuses on observing the spatial effects of the internal migration wave from the east (Mardin) to the west (Izmir) of Turkey and examining the spatial changes led by women migrants on the arrival points of Kadifekale and its surrounding neighborhoods (Kosova, Aziziye, and Ballıkuyu). In other words, in addition to the previous studies, this article examines the impact of internal migration on living/production spaces, on the basis of Kadifekale and surroundings. To understand the current spatial situation of the relevant settlements, the spatial codes in the original context, that is, in Mardin, were also examined. How the spatial language

lived in Mardin transformed into the spatial language lived in Izmir, and how it was transmitted especially by women were investigated in this context. This study assumes that the spatial transformations and practices in the Kadifekale region are shaped primarily by women, though they are developed and transformed by all people through the social and cultural tools the migrants brought with them. The interpretation of those transformations in Izmir, Kadifekale, regarding the perspective of the main source, Mardin, may lead us to understand the social, cultural, and spatial/architectural natures of these practices. Hence interviews and observational studies were deemed necessary in both regions to examine the relevant transformations and their reflections through the eyes of the migrant women. In our studies, we tried to integrate the ethnographical strategies in methodological respect, and we conducted semi-structured interviews with women living in the relevant neighborhoods of Izmir and Mardin, and we made on-site spatial observations, too. Therefore, in addition to the literature review, the face-to-face interviews, observation, and on-site examination of the spatial sources formed the research techniques of this paper.

The language of communication with women in both regions was Kurdish, thus the language-based interactions supported why the research was shaped around culture and daily spatial practices. Thus, the spoken (mother) language is the first value that changes place with migrants, and the state of migration is felt primarily through the languages overlapping in the arrival location. We may mention that all other languages, including architecture and space design/use, also migrate with the help of the spoken mother language. The overlap in terms of languages can structurally match the overlap in terms of spatial practices and transformations. Because the migrant women were meticulously loyal to their languages to continue their social relationships with neighbors, it is not unexpected to find them as the leaders of the spatial transformation and re-design process in the migrated region.

Accordingly, the outcomes of the research showed that Kadifekale and its surroundings are concrete examples of how spatial experiences vary according to social and cultural conditions. The spatial relationship that women establish with the city may become common and also differentiate depending on their ages, ethnicities, classes, and social statuses. As a result, the partnerships and differences have brought along new spatial practices and productions in the region. Although most of the migrant women participating in the interviews highlighted that they experience urban life from Kadifekale and its surroundings (generally without visiting the city), they repeatedly stated

that their urban experiences were dense, complex, crowded, and ever-changing as the nature of the city. However, while the city makes them nervous, their neighborhoods connected to this city give them confidence because they have control over their neighborhoods. For women, while Kadifekale is physically a neighborhood of Izmir, it is a strong spatial production area that is sociologically and culturally abstaining from the city.

In this regard, the most important output of the interviews is about the implicit but active role of migrant women in reorganizing and designing the spaces at the arrival location. The similarities and differentiations between destination and origin spaces/spatial elements point to important data on the flexibility of migrants to reflect their cultures on spaces. When it comes to gender and space, this production area reveals once again the multi-layered and complex structure of the distinction between public and private spaces, which are occupied by women's biological sex-referenced social statuses.

As the house expands, it includes the street and rests on the periphery of the neighborhoods. This expansion raises two questions: Has the public space turned into a sort of private space in Kadifekale and its surrounding neighborhoods? Or could women take over public spaces through the active use of those spaces? The answers to both questions are hidden in the relationships that women's subjectivity establishes with "home". Thus, Kadifekale has turned into a home for migrant women as well as a vital resistance area for them. Therefore, the urban face of Kadifekale has majorly referred to the home, and private living spaces have evolved through the social and vital networks that connect women and their families to life. The urban spaces have been transformed into a home, and the homes have constituted the urban attachment points.

Kaynakça/References

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aktaş, A. (2016). *Göç ve modernleşme bağlamında Siirt'te değişen kent kimliği*. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(2), 79-100.
- Akyıldız, İ. E. (2016). *Göç teorilerinin karşılaştırmalı analizi*. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 35(2), 127-176.
- Alkan, A. (2003). *Yerel yönetimlerin kadınların toplumsal cinsiyet gereksinimlerine duyarlılığı: Ankara araştırması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜ. Sosyal Bilimleri Enstitüsü).

- Ataca, B., ve Berry, J. W. (2002). *Psychological, sociocultural, and marital adaptation of Turkish immigrant couples in Canada*. International journal of psychology, 37(1), 13-26.
- Bilen, M., ve Çetin, İ. (2012). *Gecekondu bölgelerindeki yoksulluk ile mücadelede mikrofinansın rolü: İzmir örneği*. In Journal of Social Policy Conferences (No. 62-63, pp. 1-22).
- Buz, S. (2009). *Göç ve kentleşme sürecinde kadınların "görünürlüğü"*. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 17(17), 40-50.
- Cengiz, D. (2015). *Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı; Kilis Örneği*. Electronic Turkish Studies, 10(2).
- Çetin, İ. (2011). *Kentiçi bir çöküntü alanı örneği Kadifekale'de mekan sosyolojisi denemesi*. Sosyoloji Dergisi, (25), 53-80.
- Çün, P. (2018). *Ethnic oven units in Kadifekale, Izmir: Investigating a migrant cultural heritage as a unique socio-spatial phenomenon* (Master's thesis, İzmir Institute of Technology).
- Demirtaş-Milz, N., ve Saraçoğlu, C. (2015). *Space, capitalism and Kurdish migrants in Izmir: An analysis of Kadifekale's transformation*. In The Kurdish Issue in Turkey, 185-210. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315740881>
- Dökmen, Z. Y. (2015). *Toplumsal cinsiyet, sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Kitabevi.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., ve Shaw L. L. (2008). *Bütün Yönleriyle Alan Çalışması: Etnoğrafik Alan Notları Yazını*. Çev. A. E. Koca. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., ve Shaw, L. L. (1995). *Writing ethnographic fieldnotes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Eylemer, S., ve Memisoglu, D. (2015). *The borderland city of Turkey: Izmir from past to the present*. Eurolimes, 19, 159-184.
- Fenster, T. (2002). *Gender, planning and human rights*. New York: Routledge.
- Genç, Y., ve Kara, H. Z. (2016). *İç göç sürecinde birey rollerinin toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi*. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(3), 31-40.
- Giddens, A. (2007). *The consequences of modernity*. 1990. Blackwell.
- Göregenli, M. (2013). *Çevre psikolojisi: insan-mekan ilişkileri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, F. (2014). *Kent sosyolojisi*. Eskişehir: TC Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Işık, O. (1994). *Değişen toplum/mekân kavrayışları: Mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması*. Toplum ve Bilim, 64(65), 7-38.
- Işık, O., ve Pınarcıoğlu, M. M. (2012). *Nöbetleşe yoksulluk: Sultanbeyli örneği: Gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ., ve Aydingün, İ. (1998). *Türkiye'de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkisi*. Türkiye'de İçgöç, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 207, 244.
- İçduygu, A., ve Sirkeci, İ. (1999). *Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri, 75 yılda köylerden şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Karahanogullari, Y. (2019). *Türkiye’de neoliberalizmin kuruluş süreci: 1980-1994*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 74(2), 429-464.
- Karayığit, A. (2005). *Kadifekale’nin Sosyo-Ekonomik Profili ve Sorunları*. İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları.
- Kavcı, E. (2012). *Kadifekale’de (İzmir) Tevni Dokumacılığının Günümüzdeki Durumu*. Arış Dergisi, (7), 74-85.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin mültecileri: neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kaypak, Ş. (2013). *Yoksulluğun değişen yüzü; Kentsel yoksulluk ve sosyal dışlanma*.
- Kern, L. (2019). *Feminist city: A field guide*. Between the Lines.
- Lee, E. S. (1966). *A theory of migration*. Demography, 3(1), 47-57.
- Lefebvre, H. (1968). *The right to the city*. The Anarchist Library. <https://theanarchistlibrary.org/library/henri-lefebvre-right-to-the-city>
- Massey, D. B., ve Jess, P. M. (1995). *A place in the world? Places, cultures and globalization*. Oxford University Press, 176-183.
- Mengünoğul, G. Y., ve Çelik, N. B. T. D. (2006). *Farklılık, toplumsal cinsiyet ve kente göç. İkinci kuşak göçmen Kürt kadınlarının kimlik ve cinsiyet deneyimleri* (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı).
- Momsen, J. H., ve Townsend, J. G. (1987). *Geography of gender in the Third World*.
- Mora, I. R., Kiwanuka, M., Psaroudakis, S., Kihato, C., Chantler, K., Ismail, S., ve Zavos, A. (2010). *Gender and migration: Feminist interventions*. Bloomsbury Publishing.
- Perruchoud, R., ve Redpath, J. (Der.). (2013). *Göç terimleri sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü.
- Richard, P., ve Jillyanne, R. C. (2011). *Glossary on migration*. Book Glossary on Migration, 2.
- Rose, G. (1995). *Place and identity: a sense of place. A place in the World?: Places, Cultures and Globalization*, 87-132. Oxford: The Open University.
- Sandercock, L. ve A. Forsyth. (2005). *A Gender agenda. Gender and planning – A reader*. (Ed. S. Fainstein ve L. Servon). New Burnswick: Rutgers University Press.
- Sevgi, C. (1988). *Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular*. İzmir: İzmir Konak Belediyesi Kültür Hizmetleri.
- Stavrides, S. (2010). *Towards the city of thresholds*. Professional Dreamers.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Truong, T. D., Gasper, D., Handmaker, J., ve Bergh, S. I. (2014). *Migration, gender and social justice: perspectives on human insecurity*. Springer Nature.
- Tuncer, S. (2015). *Dışarı çıkmak: Özelden kamusala feminist bir saha hikâyesi*. Moment dergi, 2(2), 30-58.
- Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, Kurban, D., ve Yüksekler, H. D. (2008). *Zorunlu göç ile yüzleşmek: Türkiye’de yerinden edilme sonrası vatandaşlığın inşası*. TESEV.

Yılmaz, A. (2014). *Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri*. Turkish Studies, 9(2), p.1686.

Nupelda Sibel Acat

2017 yılında İstanbul Maltepe Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'nden mezun olmuştur. Yüksek Lisans eğitimine İzmir Yaşar Üniversitesi'nde devam etmektedir. Ayrıca kendi ofisinde mimarlık ve tasarım hizmeti vermektedir. Başlıca ilgi alanları, kent sosyolojisi, toplumsal cinsiyet ve mekân, kültür ve mekân eğitimidir.

She graduated from Istanbul Maltepe University Faculty of Architecture and Design in 2017 and continues her master's education at İzmir Yaşar University. She also provides architectural and design services in her own office. Her main areas of interest are urban sociology, gender and space, culture and space education.

Fatma İpek Ek

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Bölümü'nden lisans (2003), yüksek lisans (2006) ve doktora (2012) derecelerini almıştır. 2023 yılında doçentlik unvanını almaya hak kazanmıştır. Mimarlıkta mekân atmosferi ve estetik, konutta mimari tasarım kalitesi ve mimarlık stüdyo eğitimi üzerine çalışmaları yayınlanmıştır. İzmir ve İstanbul'da çeşitli üniversitelerde mimarlık ve iç mimarlık bölümlerinde çalışmıştır. Halen Yaşar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Başlıca araştırma alanları, mekân atmosferi, mimarlıkta estetik, konut tasarımı ve mimarlıkta tasarım eğitimidir.

She received her undergraduate (2003), master's (2006) and doctorate (2012) degrees from Izmir Institute of Technology, Department of Architecture. She gained the title of associate professorship in 2023. Her works on spatial atmosphere and aesthetics in architecture, architectural design quality in housing, and architectural studio education have been published. She worked in the departments of architecture and interior architecture at various universities in Izmir and Istanbul. She is still working as an academic staff at Yaşar University, Faculty of Architecture, Department of Architecture. Her main research interests are spatial atmosphere, aesthetics in architecture, housing design, and design education in architecture.